
richting. De relatie met Hooykaas bleek het hechtst. Toen Bram eind 1866 voorzag dat moderne collega's het moeilijk zouden krijgen als per maart 1867 het kerkelijk kiesrecht in de Nederlandse Hervormde Kerk zou worden ingevoerd, probeerde hij via De Vries een baan voor zijn vriend te regelen bij het *Woordenboek der Nederlandsche taal*. Isaac wilde echter geen redacteur worden en zocht in 1873 zijn heil bij Remonstrantse Broederschap. Het deerde de vriendschap niet. Ook nadat Bram zich aan het hoofd van de streng-orthodoxe falanx had gesteld, kon de ander zo maar bij hem binnen vallen. Toen hij er in 1874 voor terugdeinsde de overstap naar de Tweede Kamer te maken, behoorde Isaac tot degenen die hem over de streep trokken. Vrijwel tot de dood van laatstgenoemde in 1894 bleven de twee met elkaar contact houden. Hooykaas behoorde in Kuypers ogen tot het keurcorps van 'consequente, principiële' moderneren, waar hij dikwijls meer waardering voor wist op te brengen dan voor 'lauwe, laödicesche halfmannen', collega's, die ofschoon ze orthodox waren, zijn reformatieplannen niet steunden, ja zelfs dwarsboomden. Cd. Busken Huet en vooral Allard Pierson telden daarom meer dan al zijn orthodoxe Utrechtse collega's; de moderne T. Modderman stond hem nader dan de rechtzinnige ambtsbroeders in de hoofdstad. Aan hen trok hij zich op, scherpte hij zijn geest; zonder hun these zou zijn antithese zich niet kunnen ontwikkelen.

Beesd

In Beesd, waar hij in augustus 1863 werd bevestigd, kon Kuyper zijn in theorie ontworpen kerkmodel toetsen aan zowel de praktijk als zijn voortgaande studie. Hij kreeg meer oog voor het belang van vaste vormen en daarmee ook van het kerkelijk instituut. Tevens zag hij in dat hij voor de verdere uitbouw van het gewenste kerkmodel – een vrije kerk in een liberale staat – bij de orthodoxie moest zijn. Belangrijke factoren in deze ontwikkeling waren de confrontatie met vrome gezelschapsleden in de eigen gemeente (onder wie de in 1914 door hem tot ikoon bevorderde Pietje Baltus) en vervolgens Allard Piersons afscheid van diens gemeente en alle publiciteit daar rondom. Zowel door de genoemde vromen als door Pierson en diens medestanders werd de bestaande kerk opgegeven, terwijl Kuyper er juist voor gekozen had deze te herstructureren, hoewel hij direct toegaf dat de ideale kerk nog lang niet bestond. Vandaar dat hij als tussenoplossing de vorming van een 'keurben-de' bepleitte, om haar van binnen uit te herstellen. Zijn gedachten aangaande groepsvorming kregen concreter vorm toen in 1867 met de invoering van het kerkelijk kiesrecht een beperkte vorm van lokale democratie – vrouwen en bedeeden bleven immers geheel buitengesloten – tot stand kwam. In zijn eerste brochure, waarmee